

Əmrah Əvsər oğlu NƏCƏFOV
Azərbaycan Texniki Universiteti, Doktorant
“İqtisadiyyat və Statistika” kafedrası
Orcid:0009-0008-5465-8859

QEYRI-HƏYAT SİĞORTASI VASİTƏSİLƏ SƏNAYE MÜƏSSİSƏLƏRİNİN DAYA- NIQLI İNVESTİSİYA MÜHİTİNİN GÜCLƏNDİRİLMƏSİ: İQTİSADI-TƏDQIQATLI YA- NAŞMA VƏ DÜNYA TƏCRÜBƏSİ

Xülasə

Qeyri-həyat sığortası sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinə təsir edən iqtisadi, texnoloji və ekoloji risklərin idarə edilməsində mühüm alətdir. Bu məqalə sənaye müəssisələri üçün davamlı investisiya mühitinin formalaşmasında qeyri-həyat sığortasının roluna dair iqtisadi-tədqiqat yanaşmasından təhlil edir. Tədqiqat işində sığorta vasitəsilə risklərin bölüşdürülməsinin kapital axınına və sənaye investisiyalarına müsbət təsiri izah edilir, eyni zamanda Azərbaycanda mövcud sığorta bazarının bu sahədəki imkanları ilə bağlı qiymətləndirilməsi aparılır. Sonda məqalə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübələrinə istinad edərək qeyri-həyat sığortasının sənaye sektorunun sabitliyinə necə töhfə verdiyini müqayisə edir. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, sənaye müəssisələri sığorta vasitəsilə maliyyə risklərindən qorunur ki, bu da daha çox investisiyaların yaradılmasını təmin edir. Buna görə də Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası mexanizmlərinin artırılması sənaye sektorunun davamlı inkişafına və investisiya risklərinin azaldılmasına böyük töhfə verə bilər.

Açar sözlər: Qeyri-həyat sığortası, sənaye müəssisələri, dayanıqlı inkişaf, investisiya mühiti, iqtisadi təhlükəsizlik.

UOT: 338

JEL: G22, L60, O16, Q56

DOI: <https://doi.org/10.54414/OBWA6679>

Giriş.

Azərbaycan iqtisadiyyatında sənaye sektoru əhəmiyyətli yer tutur: 2024-cü ildə sənaye məhsullarının payı ümumi ÜDM-nin 35,9%-ni təşkil etmişdir[1]. Sənaye müəssisələri investisiya cəlb etsələr də, fəaliyyətləri boyunca yanğın, texnogen qəza və digər risklərlə qarşılaşırlar. Belə risklərin idarə edilməsində qeyri-həyat sığortası mühüm rol oynayır. Sığorta vasitəsilə risklər transfer edilərək müəssisələr innovasiya və genişlənmək üçün əlavə inam əldə edir; nəticədə sığortalanmış şirkətlər investor və kreditorlar qarşısında daha etibarlı görünürlər. Tədqiqatlar göstərir ki, qeyri-həyat sığortanın penetrasiyasının artımı inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi artımını əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirir.

Son illərdə Azərbaycanın sığorta bazarında da canlanma tendensiyası müşahidə olunur. Məsələn, 2024-cü ildə ölkə sığorta şirkətlərinin yığdığı xalis sığorta haqları 1,353 milyard manata çataraq əvvəlki ilə nisbətən 11% artım nümayiş etdirmişdir. Buna baxmayaraq, sığorta penetrasiyası hələ də məhduddur: 2024-cü ildə yığılmış sığorta haqlarının ÜDM-ə nisbəti cəmi 1,1%, 2025-ci ilin ilk rübündə isə 1,5% olmuşdur. Bu göstəricilər beynəlxalq səviyyə ilə müqayisədə hələ aşağıdır, yəni sığorta bazarında hələ geniş artım imkanları mövcuddur[2].

Bu məqalənin əsas məqsədi qeyri-həyat sığortasının sənaye müəssisələrinin investisiya risklərini azaldaraq dayanıqlı investisiya mühitinin möhkəmləndirilməsinə olan təsirini araşdır-

maqdır. Giriş hissəsində mövzunun nəzəri aspektləri, Azərbaycan iqtisadiyyatının aktual statistik göstəriciləri və qabaqcıl tədqiqatların nəticələri əsasında problemin aktuallığı və tədqiqat istiqaməti oxucuya çatdırılacaq.

1. Qeyri-Həyat Sığortasının İqtisadi Əhəmiyyəti və Sənaye Müəssisələri üçün Rolu.

Müasir iqtisadiyyatda qeyri-həyat sığortası yalnız zərər ödənilməsi və kompensasiyası vasitəsi kimi çıxış etmir, eyni zamanda makroiqtisadi sabitliyin qorunmasına, sahibkarlıq təşəbbüslərinin artmasına və investisiya mühitinin möhkəmlənməsinə əhəmiyyətli töhfə verir. Sənaye müəssisələri müxtəlif texnogen və təbii risklərlə üz-üzə qalırlar. Məsələn: avadanlıq nasazlığı, yanğın hallarının baş verməsi, təbii fəlakətlər və üçüncü şəxslərə vurulan zərər. Bu cür risklərin qarşısını almaq və nəticələrini yumşaltmaq üçün qeyri-həyat sığortası müasir iqtisadi alət rolunu oynayır.

Qeyri-həyat sığortası müəssisələrə riskləri bölüşdürərək maliyyə itkilərinin qarşısını almağa, fəaliyyətlərini planlaşdırarkən sabitlik və elastiklik təmin etməyə kömək edir. Əlavə olaraq, sığorta təminatı olan sənaye subyektləri banklar və investorlar üçün daha etibarlı partner hesab olunur. Bu da onların faiz dərəcələri münasib səviyyədə kredit götürməsinə və əlavə investisiya cəlb etməsinə şərait yaradır. Beləliklə, sığortanın mövcudluğu müəssisələrin kapital bazarına çıxışını asanlaşdırır və ümumi iqtisadi fəallığı yüksəldir[3].

Tarixi nəzəriyyələrə nəzər saldıqda, Brainard və Dolbear kimi tədqiqatçılar riskin paylaşdırılmasının uzunmüddətli investisiya qərarlarına müsbət təsir etdiyini vurğulamışlar. Müasir araşdırmalar isə göstərir ki, qeyri-həyat sığorta bazasının inkişafı sənaye investisiyalarının həcmi artırmaqla yanaşı, innovasiya proseslərini də stimullaşdırır. Sığorta şirkətlərinin toplayıb uzunmüddətli investisiyalara yönəltdiyi vəsaitlər isə maliyyə bazarlarının dərinləşməsinə və iqtisadi sabitliyin güclənməsinə şərait yaradır. Sosial aspektdən də qeyri-həyat sığortasının əhəmiyyəti danılmazdır. Zərər hallarında sığorta şirkətlərinin operativ ödənişləri sayəsində sənaye müəssisələri işçilərini qorumaq, istehsal zəncirini da-

yandırmamaq və bərpa işlərini sürətlə həyata keçirmək imkanına malik olurlar. Bu isə sənaye sisteminin ümumi dayanıqlığını və ölkənin iqtisadi müqavimət potensialını gücləndirir.

Qeyri-həyat sığortası müasir iqtisadi sistemdə yalnız kompensasiya və zərərin ödənilməsi mexanizmi kimi deyil, eyni zamanda maliyyə sabitliyi, risklərin strukturlaşdırılması və kapital bazarlarında etibarlılıq mühiti yaratmaq baxımından çoxşaxəli funksiyaya malikdir. Xüsusilə sənaye müəssisələri üçün bu növ sığorta, strateji planlama və investisiya qərarlarının daha rəasional əsaslarla verilməsində mühüm rol oynayır. Sənaye müəssisələrinin dəyərinin qiymətləndirilməsində sığorta təminatı mühüm rol oynayır. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, kredit reyting agentlikləri müəssisənin risk profili və sığorta ilə təmin olunma səviyyəsini nəzərə alaraq, onun bazar dəyərinə təsir edən göstəriciləri formalaşdırır. Bu baxımdan, sığortalanmış müəssisələr daha aşağı risk sinfinə daxil edilərək, investisiya cəlb ediciliyini artırır. Məsələn, World Bank Group tərəfindən dəstəklənən bəzi “industrial asset scoring” layihələrində sığorta faktorları risk endeksində 15–20% əhəmiyyətə malik olaraq qiymətləndirilir.

Qeyri-həyat sığortası yalnız maddi aktivləri deyil, işçi qüvvəsinin sosial rifahını da dolayı şəkildə qoruyur. Məsələn, istehsalatda baş verə biləcək texniki qəzalar və ya yanğın hallarında işçilərin həyatına və sağlamlığına dəyən zərərin qarşılınması müəssisənin sosial sabitliyini və işçi məmnuniyyətini qorumağa kömək edir. Tədqiqatlar göstərir ki, sığortalı müəssisələrdə işçi axını (staff turnover) 12–15% aşağı olur və əmək məhsuldarlığı 7–9% daha yüksək səviyyədə müşahidə edilir[4].

İnfrastruktur və sənaye yönümlü investisiya layihələri çox vaxt uzunmüddətli və böyük həcmli kapital qoyuluşları tələb edir. Bu layihələrə maliyyə cəlb etmək üçün əsas şərtlərdən biri də potensial risklərin sığorta ilə təmin olunmasıdır. Məsələn, beynəlxalq maliyyə qurumları sığorta təminatı olmayan sənaye layihələrinə maliyyə ayrılmasını çox zaman dayandırır. Bu baxımdan, qeyri-həyat sığortası layihə risklərinin strukturlaşdırılması, ssenari modelləşməsi və force majeure hallarına qarşı dayanıqlığın

təmin edilməsində mühüm maliyyə vasitəsinə çevrilmişdir.

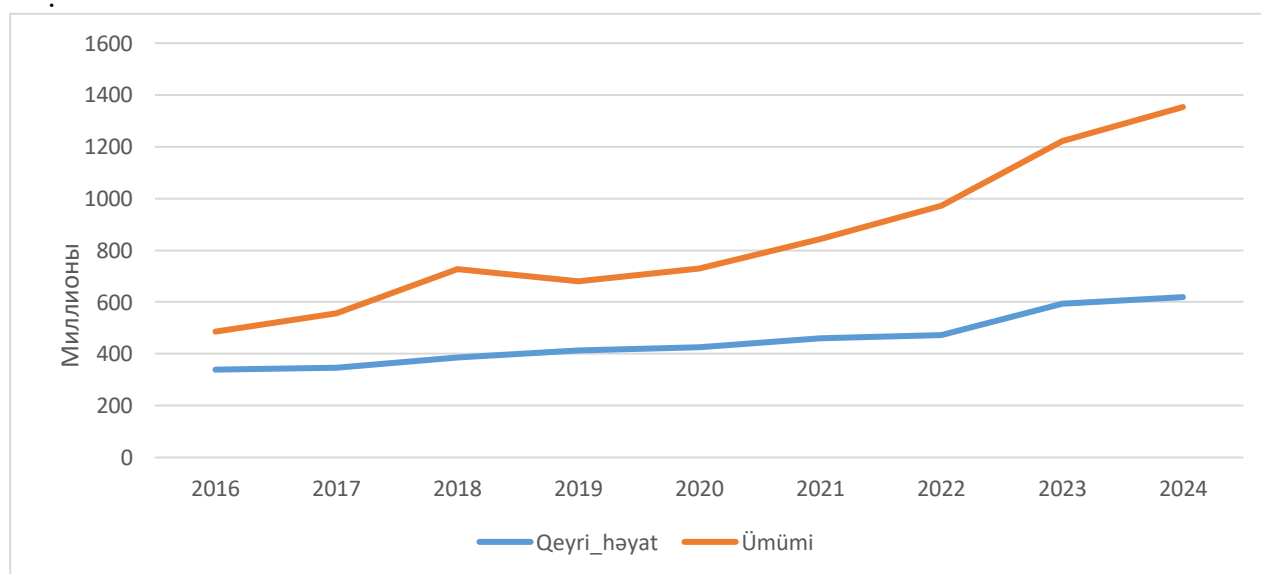
Sənaye siyasətləri formalaşdırılarkən çox vaxt vergi güzəştləri, infrastruktur dəstəyi və kadr hazırlığı diqqət mərkəzində olsa da, sığorta sektorunun bu prosesə təsiri ya nəzərə alınmır, ya da məhdud şəkildə qiymətləndirilir. Halbuki qeyri-həyat sığortası sənayeləşmə strategiyalarının icrasında risklərin öncədən proqnozlaşdırılması və risk paylanmasının dövlət-özəl mexanizmlərlə tənzimlənməsi üçün strateji rol oynayır[5]. Bu, xüsusilə yeni texnologiyaların tətbiqi, smart texnoparkların və emal sənayesi klasterlərinin inkişafı zamanı ön plana çıxır. Qeyri-həyat sığortası sektoru sistemli risklərin yüngülləşdirilməsi baxımından makroiqtisadi sabitlik üçün də önəmlidir. Məsələn, 2020-ci ildə COVID-19 pandemiyası zamanı dünya üzrə sənaye müəssisələrinin 14%-i yalnız sığorta kompensasiyası vasitəsilə fəaliyyətlərini bərpa edə bildi. Bu tip hadisələr göstərir ki, sığorta sektoru iqtisadi dövrlərin enişli-çıxışlı fazalarında stabilizator rolunu oynayır. Azərbaycanda isə qeyri-həyat sığorta sektorunun ÜDM-də payının artırılması milli iqtisadi dayanıqlığın güclənməsi üçün potensial imkan yaradır.

Qeyri-həyat sığortası sənaye müəssisələrinin risk idarəetməsinə yardımçı olmaqla yanaşı, onların maliyyə dayanıqlığını artırır və investisiya mühitini möhkəmləndirir. Azərbaycan konteks-

tində bu rolun düzgün qiymətləndirilməsi və effektiv sığorta mexanizmlərinin tətbiqi sənaye siyasətinin rəqabət qabiliyyətini və uzunmüddətli sabitliyini daha da yüksəldə bilər[6].

2. Azərbaycanda Qeyri-Həyat Sığortası Bazarı və Sənaye Sektoru ilə Qarşılıqlı Əlaqələr.

Azərbaycanın qeyri-həyat sığortası bazarı ölkənin maliyyə sektorunun hələ nisbi kiçik, lakin sürətlə inkişaf edən segmentidir. 2024-cü ildə ölkənin ümumi sığorta haqları 1,353 milyard manata çatmış, bunların 54%-dən çoxu həyat sığortası kateqoriyasına aid olmuşdur; nəticədə qeyri-həyat sığortası üzrə pay təxminən 46% təşkil etmişdir. Bu isə 2024-cü il üçün təxminən 622 milyon manata bərabərdir və əvvəlki illə müqayisədə 8–10% artım deməkdir. 2025-ci ilin ilk beş ayında qeyri-həyat sığortası üzrə yığılmış haqlar 177,6 milyon manat ətrafında olmuş, bu göstərici ötən ilin analoji dövrünə nisbətən 7,6% artım nümayiş etdirmişdir. Paralel olaraq, bütün sığorta bazarında bu dövrdə yığılmış 719,35 milyon manat haqların 24,7%-ə yaxını qeyri-həyat segmentinə aid olmuşdur. Beləliklə, sənaye üçün zəruri olan əmlak, texniki avadanlıq, məsuliyyət və nəqliyyat sığortası məhsullarının bazarda getdikcə daha vacib rol oynadığı müşahidə edilir[6]

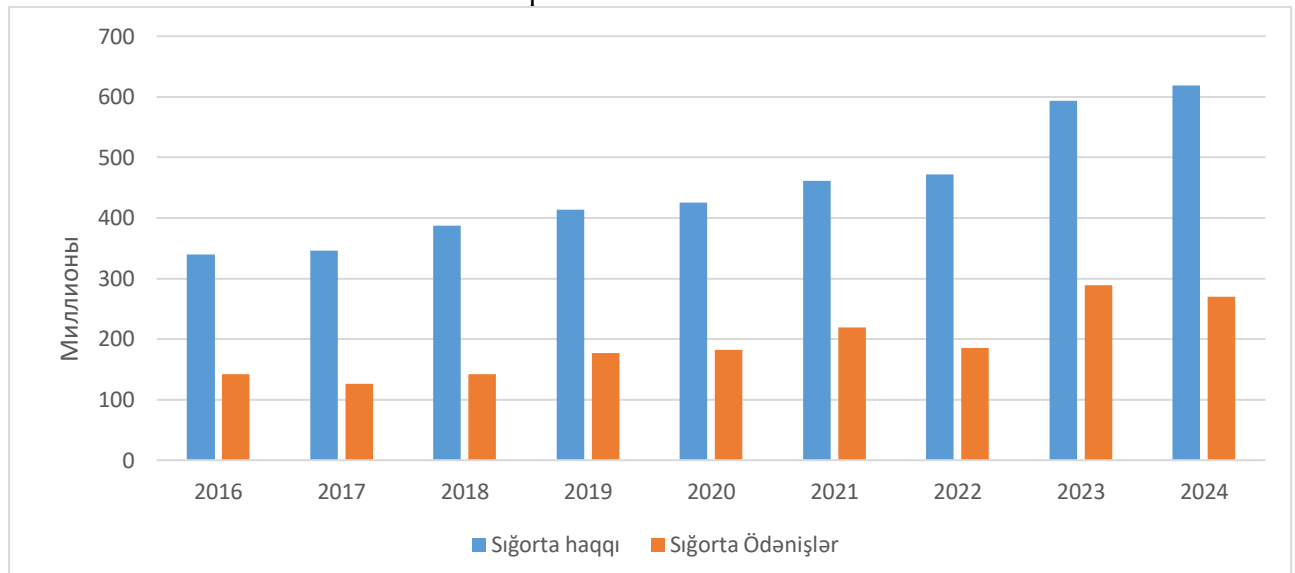
Şəkil 1. Azərbaycan Sığorta Bazarının və Qeyri-Həyat Sığorta Bazarının Trendi

Azərbaycan üzrə sığorta bazarında ümumi sığorta yığımları ilə müqayisədə qeyri-həyat sığort bazarı yığımları tempdəki fərqi illər üzrə necə böyüdüyünü qrafikdə müşaidə edə bilərik. Burada qeyri-həyat sığorta bazarının tempdə geri qalma səbəblərindən biri də həyat sığorta bazarının sürətli inkişafını da qeyd etmək lazımdır.

Qeyri-həyat bazarında ən böyük payı avtomobillərin icbari sığortası, əmlak və inşaat risklərinə qarşı sığorta məhsulları, həmçinin məsuliyyət sığortası tutur. Ölkədə sənaye müəssisələrinin sığorta xidmətlərinə marağının artması, xüsusilə iri neft-kimya, tikinti və kənd təsərrüfatı sektorlarında, qeyri-həyat segmentini daha da canlandırır. Kənd təsərrüfatının risk

menecmenti sahəsində 2019-cu ildə yaradılan Aqrar Sığorta Fondu ölkədə aqrar sığortanın subsidiyalaşdırılmasına zəmin yaradaraq, fermerlərin məhsul və heyvan risklərinə qarşı qorunmasını artırmışdır[7].

İnvestorlar orta və uzunmüddətli maliyyələşmə zamanı sığorta qorunmasını riskin azaldılması amili kimi qiymətləndirirlər. Nəticədə, şirkətlər bank kreditlərini daha aşağı faizlə əldə edə bilər və sərmayə qoyuluşu imkanlarını genişləndirirlər. Məsələn, 2024-cü ildə sənaye sektorunda aparılan sorğu göstərmişdir ki, sığorta təminatı olan müəssisələrdə kredit alma prosesi 15–20% daha sürətli baş verir.

Şəkil 2. Azərbaycan Qeyri-həyat Sığorta Bazarında Sığorta Haqqı və Sığorta Ödənişləri

Trendi

Azərbaycan Mərkəzi Bankı tərəfindən maliyyə sektorunun sabitliyi nəminə 2022–2025-ci illər üçün bir sıra islahat planları təsdiq olunmuşdur. Bu planlar çərçivəsində qeyri-həyat sığortası bazarının rəqabət qabiliyyətinin artırılması, sığorta şirkətlərinin kapital tələblərinin sərtləşdirilməsi və istehlakçı hüquqlarının qorunması üzərində dayanılmışdır. Eyni zamanda, aqrar sığorta fondunun fəaliyyəti subsidiyalaşdırma mexanizmləri ilə təmin edilərək kənd təsərrüfatı sektorunun dayanıqlığını gücləndirmişdir. Bu addımlar sənaye müəssisələrinə də yönəldilmiş,

texnogen risklərə qarşı alternativ sığorta məhsullarının hazırlanması təşviq olunmuşdur[8].

Bazarın sürətli artımına baxmayaraq, qeyri-həyat sığortasının penetrasiyası (sığorta haqlarının ÜDM-ə nisbəti) hələ də aşağıdır: 2024-cü ildə bu göstərici 1,1%, 2025-ci ilin ilk rübündə isə 1,5% təşkil etmişdir. Bu vəziyyət sənaye müəssisələrinin geniş sığorta məhsullarına çıxışının tam təmin olunmamasından xəbər verir. İstehlakçı təhsilinin artırılması, sığorta mədəniyyətinin formalaşdırılması və rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi vasitəsilə bazarın potensialı hələ tam şəkildə reallaşdırılmayıb[9].

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası bazarı— xüsusilə sənaye seqmentində— sürətlə inkişaf edir, lakin hələ də ümumi iqtisadi mühitdə yetərinə integrasiya edilməyib. Dövlətin tənzimləyici və subsidiyalasdırma tədbirləri, sənaye sektorunun artan müasirləşmə tələbləri və investorların riskə yanaşmasının dəyişməsi bazarın gələcəkdə daha da böyüməsinə stimül verəcək. Bunun üçün sənaye müəssisələri ilə sığorta şirkətləri arasında əməkdaşlıq mexanizmlərinin dərinləşdirilməsi, yeni məhsulların hazırlanması və sığorta təhsili proqramlarının genişləndirilməsi zəruridir.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası müqavilələrinin bir çoxu standart şərtlərlə tərtib olunsa da, sənaye müəssisələri ilə bağlanan bəzi müqavilələrdə risklər və öhdəliklər qeyri-müəyyən formada ifadə olunur. Bu da zərər hadisəsi zamanı mübahisələrin artmasına səbəb olur. Audit hesabatlarında qeyd olunur ki, bir sıra müəssisələr sığorta müqaviləsinin mahiyyətini tam başa düşmür və müqavilə maddələri bəzən şərhə açıq formada tərtib edilir[10]. Bu, sığorta şirkətləri ilə sənaye müəssisələri arasında hüquqi qeyri-müəyyənliklər yaradır. Müqavilələrin elektron platforma üzərindən “açıq mənbə” qaydasında hazırlanması, zərər hadisələri üçün ssenarilərin öncədən simulyasiya edilməsi və sənaye üzrə sektor-xüsusi şablonların istifadəsi faydalı ola bilər[11].

Qeyri-həyat sığortası xidmətlərinin regionlar üzrə bərabər paylanmadığı müşahidə olunur. Bakı və Abşeron iqtisadi zonası qeyri-həyat sığorta haqlarının 70–75%-ni təşkil edir. Gəncə-Qazax, Aran və Qarabağ iqtisadi regionlarında fəaliyyət göstərən sənaye müəssisələrinin əksəriyyəti ya özəl sığorta təklifləri ilə tanış deyil, ya da infrastruktur və məlumat çatışmazlığı səbəbilə bu xidmətlərdən yararlanma bilmirlər. Regionlara yönəlmiş fərdi sığorta kampaniyaları, yerli sənaye klasterləri ilə birgə seminarlar və dövlət dəstəyi ilə mobil sığorta məntəqələrinin təşkili, penetrasiyanı artırmağa kömək edə bilər.

Azərbaycanda ixracatla məşğul olan sənaye müəssisələri üçün risklər təkcə daxili deyil, eyni zamanda beynəlxalq daşınma, hüquqi və texniki risklərlə bağlıdır. Lakin sığorta şirkətləri bu istiqamətdə kompleks məhsullar təklif etməkdə

hələ zəifdir. Məsələn, ixrac əməliyyatlarında istifadə olunan kredit və hüquqi məsuliyyət sığortası (export credit insurance) xidmətləri məhduddur və çox vaxt beynəlxalq vasitəçilər vasitəsilə həyata keçirilir. İxrac yönümlü sənaye müəssisələri üçün EXIM sığorta modellərinə uyğun dövlət dəstəkləri və sığorta məhsulları yaradılmalıdır. Eyni zamanda, milli sığorta şirkətləri beynəlxalq ticarətə uyğun risk qiymətləndirmə metodikalarını inkişaf etdirməlidir.

Azərbaycan sənayesində zəlzələ, yanğın və partlayış riskləri kimi katastrofik hallara qarşı olan sığorta məhsulları çox məhdud şəkildə təqdim olunur və bu halların çoxu faktiki olaraq sığortalanmır. Bunun səbəbləri arasında yüksək risk dərəcəsi, qiymətlərin baha olması və ətraflı aktuar modellərin olmaması göstərilir. Katastrofik risklər üçün dövlətlə birgə “qismən zamanət fondları”nın yaradılması, müəyyən sığorta məhsullarında isə fərdi müəssisələr üçün sığorta limitlərinin dövlət dəstəyi ilə artırılması mümkündür.

Hazırda Azərbaycanda sənaye sığortasında ESG (Environmental, Social, Governance) meyarları ilə işləyən birbaşa sığorta mexanizmləri mövcud deyil. Halbuki Avropa və Asiya ölkələrində sənaye müəssisələrinin ətraf mühitə təsirini azaldan texnologiyalara keçidi stimullaşdırmaq üçün “yaşıl sığorta” (green insurance) paketləri tətbiq olunur. ESG meyarlarını dəstəkləyən sənaye sığortası məhsullarının tətbiqi məsələn, aşağı karbon emissiyasına malik müəssisələr üçün prim endirimləri yerli bazarda həm ekoloji sabitliyə, həm də reputasiya kapitalının artımına töhfə verə bilər.

3. Beynəlxalq Təcrübə və Azərbaycanın Sığorta Potensialının Genişləndirilməsi İmkanları.

Son on ildə inkişaf etmiş ölkələrdə qeyri-həyat sığorta bazarında insurtech (sığorta texnologiyaları) innovasiyaları sürətlə yayılmışdır. ABŞ-in və Avropa İttifaqının bir sıra bazarlarında rəqəmsal platformalar, blokçeyn əsaslı sığorta zəncirləri, “parametrik sığorta” və mikro-sığorta modelləri sənaye müəssisələrinin ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmışdır. Məsələn, Avstraliyada parametrik sığorta texnologiyası hadisələrin statistik modelləşdirilməsi əsasında avtomatik ödəmə mexanizmləri təklif edir; bu isə

qəza halında bərpa işlərinin ilkin maliyyələşdirilməsini bir neçə saat ərzində təmin edir. Belə yeniliklər sərfəli prim dərəcələri, sürətli qərar qəbul etmə prosesləri və risk müəyyənləşdirməsində global məlumat bazalarının istifadəsi ilə mümkündür [11].

Hindistan və Braziliya kimi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə dövlət-özəl tərəfdaşlığı çərçivəsində aqrar və infrastruktur sığortası layihələri həyata keçirilmişdir. Hindistanda Milli Resurslara Qarşı Risklərin İdarəetmə Agentliyi subsidiyalı sığorta primləri vasitəsilə fermerlərin, həmçinin kiçik sənaye obyektlərinin texnogen risklərdən müdafiəsini gücləndirir. Braziliyada isə infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsində kredit təminatçısı kimi fəaliyyət göstərən sığorta şirkətləri dövlət zəmanəti ilə risklərə cəlb olunur. Hər iki model sənaye investisiyalarının davamlılığını təmin etmək üçün investorlara əlavə etibarlılıq qatır.

Müqayisəli təhlil göstərir ki, inkişaf etmiş ölkələrdə sığorta penetrasiyası və maliyyə bazarlarının dərinliyi bir-biri ilə sıx bağlıdır. Avstriyada qeyri-həyat sığortası haqlarının ÜDM-ə nisbəti 2,5% səviyyəsindədir və sənaye şirkətlərinin 85%-i müxtəlif sığorta məhsullarından istifadə edir. Bunun əksinə, Hindistanda qeyri-həyat penetrasiyası cəmi 1,2% təşkil edir və kiçik müəssisələr hələ də ənənəvi mexanizmlərlə risklərini idarə edirlər. Lakin Hindistanın dövlət-özəl tərəfdaşlığı modeli və insurtech startapları bazara rəqabət gətirərək penetrasiyanı 5 il ərzində 0,4%-dən 1,2%-yə yüksəltdi. Azərbaycan kontekstində beynəlxalq təcrübənin tətbiqi üçün bir neçə əsas sahə müəyyən edilə bilər:

- Rəqəmsal sığorta portalları və mobil tətbiqlər vasitəsilə sənaye müəssisələrinə real vaxt risk qiymətləndirmə xidmətləri təklif etmək.
- Neft-kimya və energetika müəssisələrinin coğrafi-meteoroloji risklərinə qarşı parametrik sığorta modelinin tətbiqi bərpa xərclərini sürətləndirməyə imkan verə bilər.
- Dövlət zəmanəti ilə sənaye infrastruktur layihələri üçün uzunmüddətli kredit təminatçısı rolunda sığorta şirkətlərinin cəlb olunması.
- Kiçik sənaye və emal müəssisələrində risk mədəniyyətinin formalaşdırılması üçün mikro-sığorta vasitələri və təlim-modullarının təşkili.

Beynəlxalq standartlara uyğun şəffaf və adapteriv tənzimləmə mexanizmlərinin yaradılması vacib şərtidir. Aşağıdakılar tövsiyə olunur

- Sığorta şirkətlərinin kapital tələblərinin mərhələli şəkildə artırılması, innovativ məhsulların sınaq mərhələsi üçün xüsusi fleksibilik təmin edilməsi.

- Rəqəmsal identifikasiya və elektron müqavilə sistemlərinin tanınması ilə müqavilə bağlanma prosesinin sürətləndirilməsi.

- Dövlət-özəl tərəfdaşlığı sazişləri ilə risk paylaşma mexanizmlərinin hüquqi zəmanətinin möhkəmləndirilməsi.

Gələcək tədqiqatlar üçün perspektiv istiqamətlər aşağıdakılardır:

- ❖ Böyük verilənlər (Big Data) və Süni İntellekt tətbiqinin sığorta risk modellərinin dəqiqliyini artırması.

- ❖ Yaşıllaşdırılmış sığorta məhsullarının (green insurance) sənaye müəssisələrinin ekoloji risklərini əhatə etməsi.

- ❖ Xəzər regionu ölkələri ilə sığorta bazarının integrasiyası, qarşılıqlı sığorta fondları yaradılması.

Beləliklə, beynəlxalq təcrübədən öyrənilən innovativ alət və mexanizmlərin Azərbaycan bazarına uyğunlaşdırılması ölkədə qeyri-həyat sığorta penetrasiyasının yüksəlməsinə, sənaye müəssisələrinin dayanıqlı investisiya mühitinin möhkəmlənməsinə və ümumi iqtisadi sabitliyin güclənməsinə əsaslı töhfə verəcəkdir [12].

Karib hövzəsində fəaliyyət göstərən CCRIF (Caribbean Catastrophe Risk Insurance Facility) və Afrika üçün ARIF (Africa Risk Capacity) kimi çoxölçülü regional risk hovuzları modelləri göstərir ki, kiçik ölkələr birləşərək fəlakət risklərinə qarşı maliyyə mexanizmlərini paylaşa və sığorta haqlarını aşağı sala bilərlər. Azərbaycan və qonşu MDB dövlətləri səviyyəsində belə bir regional sığorta fondunun yaradılması sənaye müəssisələrinin kosmik, seysmik və iri infrastruktur risklərinə qarşı etibarlı kənar maliyyə dəstəyini təmin edə bilər. Fondu gücləndirmək üçün Azərbaycanın əsas sığorta şirkətləri dominant beynəlxalq reasürorlarla (Munich Re, Swiss Re, Lloyd's) strateji tərəfdaşlığa gedə, birgə fayda götürmə prinsiplərinə əsaslanan reasürans müqavilələri imzalaya bilərlər. Bu cür əməkdaş-

lıq lokal bazarın risk tutumunu artırmaqla yanaşı, yeni sığorta məhsullarının bazara çıxmasını da asanlaşdırar.

Sənaye obyektlərində yerləşdirilən sensorlar (temperatur, vibrasiya, təzyiq və s.) vasitəsilə real vaxt rejimində toplanan məlumatlar, böyük verilənlərin analizi və süni intellekt modelləri risklərin proqnozlaşdırılmasını xeyli dərəcədə təkmilləşdirə bilər. Beləliklə, sığorta şirkətləri müştəridən asılı olaraq primləri dinamik tənzimləyə və qəza halı yaxınlaşdıqda qabaqlayıcı xəbərdarlıqlar göndərə bilərlər. Son dövrlər dünya bazarında ekoloji, sosial və idarəetmə (ESG) meyarlarını ödəyən müəssisələrə güzəştlər təklif edən “green insurance” məhsulları populyarlaşır. Azərbaycanda da fabrik və zavodların karbon izini ölçüb, aşağı emissiyalı texnologiyalar tətbiq edən müəssisələr üçün prim endirimləri və ya sığorta limitlərinin artırılması mexanizmləri işləyə bilər.

Qeyri-həyat sığortası primlərinin bir hissəsinə dövlət büdcəsindən müəyyən faizdə subsidiya və ya vergi güzəşti tətbiq edilməsi, sənaye müəssisələrini sığortalanmağa yönəltmək baxımından əhəmiyyətli olacaq. Bununla yanaşı, sığorta müqavilələrinin elektron qeydiyyatı üzrə hüquqi baza gücləndirilməli, mübahisələrin arbitraj mexanizmləri sadələşdirilməlidir. Sığorta menecerləri, aktuarlar və risk ekspertləri üçün beynəlxalq akkreditə olunmuş kursların təşkili, habelə sənaye sektoru üzrə “risk lab” mərkəzlərinin yaradılması sənayenin özəl və dövlət qurumlarında risk mədəniyyətinin formalaşmasına təkan verəcəkdir.

Nəticə.

Qeyri-həyat sığortası sənaye müəssisələrinin dayanıqlı investisiya mühitinin möhkəmlənməsində həm nəzəri, həm də praktik baxımdan həlledici rol oynayır. Birinci bölmədə göstəriləni kimi, risklərin transferi və paylaşdırılması mexanizmləri müəssisələrin maliyyə dayanıqlığını artıraraq, kredit və investisiya resurslarına çıxışı asanlaşdırır. İkinci bölmədə isə Azərbaycanda qeyri-həyat sığorta bazarının sürətlə inkişaf etməsinə baxmayaraq, penetrasiyanın hələ də aşağı səviyyədə qaldığı, lakin dövlət-özəl tərəfdaşlığı və tənzimləyici islahatlarla bu potensialın reallaşdırıla biləcəyi müəyyən edildi. Üçüncü bölmədə beynəlxalq təcrübə əsasında innovativ insurtech həlləri, parametrik və

mikrosığorta modelləri, eləcə də dövlət-özəl tərəfdaşlığı mexanizmlərinin tətbiqi imkanları müzakirə olunaraq, ölkəmiz üçün rəqəmsal platformaların, ekzotik sığorta alətlərinin və qanunvericilik çərçivəsinin təkmilləşdirilməsinin vacibliyi vurğulandı.

Bu tədqiqatın nəticəsi göstərir ki, Azərbaycanın sənaye sektorunda dayanıqlı investisiya mühitinin formalaşması üçün qeyri-həyat sığorta mexanizmlərinin genişləndirilməsi zəruridir. Praktiki tövsiyələrə əsasən, sığorta şirkətləri və dövlət qurumları rəqəmsal transformasiyaya investisiya etməli, innovativ məhsul portfelini zənginləşdirməli və risk paylaşma modellərini gücləndirməlidirlər. Eyni zamanda, sənaye müəssisələrində sığorta mədəniyyətinin inkişafı və maliyyə maarifləndirilməsi proqramları vasitəsilə bazar iştirakçıları arasında etimad mühiti yaradılmalıdır. Beləliklə, qeyri-həyat sığortasının strateji tətbiqi Azərbaycan sənayesinin rəqabət qabiliyyətini yüksəldəcək və iqtisadi sabitliyin möhkəmlənməsinə töhfə verəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. Official website [Internet]. Baku: stat.gov.az; [cited 2025 Jun 28]. Available from: <https://www.stat.gov.az/>
2. Central Bank of the Republic of Azerbaijan. Insurance market statistics. Baku: cbar.az; [cited 2025 Jun 28]. Available from: <https://www.cbar.az/page-189/insurance>
3. Najafov AA. Analysis of the application of new technologies in Azerbaijan's non-life insurance market in case of risk management, claims and customer relations. Scientific works/Elmi eserler. 2023. DOI:10.58225/tim.2024 3 231 235.
4. Insurance Sector Development and Economic Growth in Azerbaijan. ResearchGate; [Internet]. n.d. [cited 2025 Jun 28]. Available from: https://www.researchgate.net/publication/272241533_Insurance_Sector_Development_and_Economic_Growth_in_Azerbaijan
5. Analysis of the Modern Situation of Insurance System in Azerbaijan. Journal of Economics and Business [Internet]. 2015 [cited 2025 Jun 28]. Available from: <https://article.sapub.org/10.5923.j.m2economics.20150302.02.html>

6. A Rocha-Asadova A. Risk Management Framework Through ICPs and Solvency II: Azerbaijan Case. Actuaries Without Borders® International Section Newsletter. 2020 Mar;80.
7. OECD. OECD Review of the Corporate Governance of Azerbaijan Investment Holding and Its State-Owned Enterprises. Paris: OECD Publishing; 2024 Sep.
8. Outreville JF. The development of the international insurance market: non-life insurance. Berlin: Springer; 2015.
9. Browne MC, Hoyt RE. The demand for flood insurance: empirical evidence. Journal of Risk and Insurance. 2020;87(4):771–800.
10. Mills E. Insurance in emerging markets: challenges and opportunities. New York: Routledge; 2021.
11. Doherty NF. Big data and predictive modeling in insurance underwriting. Journal of Insurance Issues. 2019;42(2):45–67.
12. Mills E. Insurance in emerging markets: challenges and opportunities. New York: Routledge; 2021.

Amrah Avsar oghlu NAJAFOV

Azerbaijan University of Technology, PhD Candidate
Department of Economics and Statistics
ORCID: 0009-0008-5465-8859

STRENGTHENING THE SUSTAINABLE INVESTMENT ENVIRONMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES THROUGH NON-LIFE INSURANCE: AN ECONOMIC-RESEARCH APPROACH AND GLOBAL EXPERIENCE

Summary

Non-life insurance is a crucial tool for managing the economic, technological, and environmental risks affecting the operations of industrial enterprises. This article analyzes, from an economic-research perspective, the role of non-life insurance in creating a sustainable investment environment for industrial firms. It explains the positive impact of risk pooling through insurance on capital flows and industrial investments, and it assesses the capabilities of the existing Azerbaijani insurance market in this area. Finally, drawing on the experience of developed countries, the paper compares how non-life insurance contributes to the stability of the industrial sector. International experience shows that by protecting against financial risks, insured enterprises are able to attract additional investment. Therefore, expanding non-life insurance mechanisms in Azerbaijan can make a significant contribution to the sustainable development of the industrial sector and reduction of investment risk.

Keywords: Non-life insurance; industrial enterprises; sustainable development; investment environment; economic security.

Амрах Авсар НАДЖАФОВ
Азербайджанский Технический Университет, Аспирант
Кафедра «Экономика и статистика»
Orcid: 0009-0008-5465-8859

УСИЛЕНИЕ УСТОЙЧИВОЙ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СРЕДЫ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ С ПОСРЕДСТВОМ НЕЖИЗНЕННОГО СТРАХОВАНИЯ: ЭКОНОМИКО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ПОДХОД И МИРОВОЙ ОПЫТ

Резюме

Нежизненное страхование является важным инструментом управления экономическими, технологическими и экологическими рисками, влияющими на деятельность промышленных предприятий. В данной статье с экономико-исследовательской точки зрения анализируется роль нежизненного страхования в формировании устойчивой инвестиционной среды для промышленных предприятий. В работе объясняется положительное влияние разделения рисков посредством страхования на движение капитала и промышленные инвестиции, а также проводится оценка возможностей существующего страхового рынка Азербайджана в этой области. В заключение статья на основе опыта развитых стран сравнивает, как нежизненное страхование способствует стабильности промышленного сектора. Международный опыт показывает, что промышленные предприятия защищаются от финансовых рисков с помощью страхования, что, в свою очередь, обеспечивает привлечение дополнительных инвестиций. Поэтому расширение механизмов нежизненного страхования в Азербайджане может значительно способствовать устойчивому развитию промышленного сектора и снижению инвестиционных рисков.

Ключевые слова: нежизненное страхование, промышленные предприятия, устойчивое развитие, инвестиционная среда, экономическая безопасность.

Daxil olub: 12.06.2025